

ӘЛЕУМЕТТІК ДАМУ ДЕПАРТАМЕНТІ

**«ЕСІРТКІГЕ ЖОҚ» ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ
ЭДВАЙЗЕРЛІК САҒАТ**

ECIPTKI

Есірткі дегеніміз не?

- **Есірткі** - бұл адамның орталық жүйке жүйесіне әсер ететін және тұрақты физикалық және психикалық тәуелділікті қалыптастыратын химиялық заттар. Олар әртүрлі түрлерде қолданылады: таблетка, инъекция, темекі шегу, ингаляция.
- Есірткі заттары ежелгі заманнан бері белгілі, көптеген халықтар оларды медициналық мақсатта, діни рәсімдерде, денені сергіту үшін қолданған. Алайда, адамзат үшін нашақорлық синтетикалық есірткі заттарының пайда болуымен күрделі проблемаға айналды. Олар күшті тәуелділікті тудырады, физикалық және психикалық денсаулыққа қатты соққы береді. Басқа нәрселермен қатар, "синтетика" бірдей героинмен салыстырғанда тұтынылған кезде әлдеқайда күшті әсер етеді. Мұның бәрі есірткіні өте қауіпті етеді. Олар шынымен де опиаттар фонында олардың салыстырмалы қауіпсіздігі туралы нашақорлар арасындағы пікірге қайшы қоғамды бұзады.

Синтетикалық есірткі

- **Синтетикалық есірткі** – бұл психоактивті әсері бар, жасанды жолмен алынатын заттар, олар психологиялық және физикалық тәуелділік туғызады, жүйке жүйесіне зиян келтіреді және опиаттардың кейбір қасиеттерін имитациялайды.
- Барлығы мемлекеттік тыйым салынған заттар қатарына жатады, алайда «синтетика» өндірушілері препараттардың химиялық формуласын үнемі өзгертіп отырады, бұл оларды заң тұрғысынан легальды етеді.

Синтетикалық препараттардың жалпы қабылданған классификациясы.

1. Қолдану тәсілі бойынша:

Есірткі заттары адам ағзасына көбінесе төмендегі жолдар арқылы түседі:

- **пероральды** – (есірткіні ауыз арқылы жұту жолымен қабылдау);
- **түтіндеу арқылы** – (есірткіні шегу тәсілімен);
- **тамыр ішіне** – (көктамыр ішіне);
- **шырышты қабықтар арқылы** – (мұрынмен дем алу, иіскеу арқылы);
- **ректалды** – (дәріні тік ішекке енгізу арқылы, тік ішек қан тамырлары арқылы қан айналым жүйесіне сіңіру тәсілі);
- **вагиналды** – (қынап арқылы енгізу тәсілі).

■ *2. Денеге әсер ету бойынша:*

Опиоидтарға қарағанда, синтетикалық заттар **галлюцинация** мен жүйке жүйесінің шектен тыс қозуын тудырады.

Олардың әсер ету ерекшеліктері көбінесе өндіріс кезінде қолданылатын прекурсорларға (яғни есірткіні синтездеу үшін пайдаланылатын бастапқы заттарға) байланысты болады. Прекурсорлардың түрі көп болғандықтан, синтетикалық есірткілердің де алуан түрлілігі пайда болды.

Жалпы алғанда, синтетикалық есірткінің дозасын қабылдағаннан кейін тәуелді адам келесі әсерлерді сезінуі мүмкін:

- күш-қуаттың артуы;
- эйфория (көңіл-күйдің ерекше көтерілуі);
- белсенділік пен энергияның жоғарылауы;
- өз-өзіне сенімділік;
- өз қабілеттерін шектен тыс жоғары бағалау сезімі.

Бұл әсерлердің соңы міндетті түрде ұйқысыздықпен және әлсіздікпен аяқталады. Адам өз өмірі үшін қатты қорқыныш сезінеді, әсіресе өлімнен қорқады. Ол ашуланшақ және ашуланшақ болады, басында қастандық теориясы пайда болады, оған бүкіл әлем оған қарсы және айналасындағылардың бәрі қауіп төндіретін сияқты.

Синтетикалық препараттардың ең көп таралған түрлері

- **Жылдамдық (спиды, speed).** Түтіндеу немесе дем арқылы қабылдауға арналған кристалл түрінде болады. Ол амфетаминдер тобына жатады және орталық жүйке жүйесін қоздыратын эфедринді қамтиды. Нәтижесінде нашақор бұрын-соңды болмаған күш-қуаттың тасқынын сезінеді, бірақ бұл күйдің артынан күйзеліс пен уланудың айқын белгілері пайда болады.
- **Жылдамдық** көбінесе клубтық есірткілерге жатады, өйткені оны жиі «қызу түндердің» алдында, көп энергия қажет болатын сәттерде қолданады.

- **ЛСД (қышқыл).** – көбінесе ұнтақ түрінде шығарылады, бірақ соңғы кезде қағазға сіңірілген сұйық түрі кеңінен танымал болды. Ауыз арқылы қабылдау жиі кездеседі, бірақ кейбір адамдар оны шырышты қабатқа жағу немесе тіпті тамырға жіберу арқылы қолданады. Негізгі әсері – күшті галлюцинациялар, кейде олар қорқынышты болып, паникалық күйге немесе өз-өзіне қол жұмсауға әкелуі мүмкін. Ең үлкен қауіп – жинақталушы әсері, ол жиі психикалық ауруларға алып келеді.

- **Экстази.** Көбінесе таблетка түрінде кездеседі. Жастар арасында оны салыстырмалы түрде қауіпсіз наркотик деп санайды, бірақ наркологтар бұл үлкен қате екенін ескертеді. Зат батылдық сезімін береді және қарым-қатынасқа деген күшті ықыласты тудырады. Сондай-ақ есірткі қолданушы үнемі қозғалыста болғысы келеді, мысалы, көшенің ортасында билеуге де барады. Әлсіз орталық жүйке жүйесі бар адамдарда галлюцинациялар пайда болуы мүмкін, бұл кезде кездейсоқ өзіне зиян келтіру немесе тіпті өз-өзіне қол жұмсау жағдайлары жиі кездеседі.

- **Соль (катинондар)** — қазіргі заманның ең қауіпті есірткілерінің бірі. Бірінші қабылдаудан-ақ адамда күшті тәуелділік дамиды. Бұл зат адамға жеңілмейтіндік сезімін және өзіне сенімділіктің жоғары деңгейін береді. Көп жағдайда қолданушылар бұл сезімдерді шектен тыс қолдануға тырысып, қауіпті әрекеттерге барады, мысалы, «артық қабілеттерін» пайдаланып терезеден секіру немесе өзіне зиян келтіру сияқты жағдайлар кездеседі.
- Соль басқа кейбір синтетикалық есірткілерден ерекшеленеді: ол адамның санасын өте тез бағындырып, тек жаңа доза туралы ойлауға мәжбүрлейді. Мұндай тәуелділіктің салдарынан жеке тұлғаның ойлау қабілеті және эмоциялық тұрақтылығы тез нашарлайды. Катинондар интеллекттің төмендеуіне, шоғырлану қабілетінің бұзылуына және эмоциялық тұрақсыздыққа әкеледі, яғни адамды «есінен айыруға» ықпал етеді.
- Ұзақ қолданған жағдайда психикалық және физикалық деградация дамып, әлеуметтік қатынастар бұзылады, өмір сапасы күрт нашарлайды. Сондықтан соль қолдану тек қана жеке қауіпсіздікке емес, өмірге де үлкен қатер тудырады.

- **Спайс (синтетикалық каннабиноидтар)** – есірткі қолданушылар арасында өте танымал шылым шегетін қоспалар. Спайс қолданғандағы әсерді алдын ала болжау мүмкін емес. Кейбір адамдар эйфория сезімін бастан кешіреді, ал басқалары агрессияға беріліп, өзіне және айналасына зиян келтіреді. Тағы бір бөлігі күйзеліске түсіп, қорқынышты галлюцинациялар көреді (тәуелділер арасында бұл әсер «ақ түсіру» немесе «белый ұстау» деп аталады).
- Спайстың жасалуы да қызық: кейбір делдалдар дәріханалардан зиянсыз шөп қоспаларын, мысалы, ромашканы сатып алып, кейін оларды химиялық сұйықтықтармен өңдейді (оны реагент деп атайды).

- **Кокаин.**

- Өсімдік тектес психостимулятор, кока өсімдігінің жапырақтарынан алынады. Тәуелділік байқалмай дамиды, бірақ өте тұрақты болады. Кокаин көзден бастап кеудеге дейінгі аймақты жансыздандырады — дене біртіндеп ештеңе сезбейтін күйге түседі.

- **Ингалянттар** - масайтатын әсері бар ұшпа заттар. Олар тұрмыстық химия өнімдерінің құрамында болады: бояуларда, еріткіштерде, желімде, бензинде, шашқа арналған лакта, жәндіктерге қарсы құралдарда. Өздігінен бұл заттар есірткіге жатпайды. Ағзаға өте көп мөлшерде түскен жағдайда ғана масайтатын әсер береді№

- Дүниежүзінде кем дегенде 30-ға жуық есірткі түрі белгілі, және олардың саны үнемі артып келеді. Ресей мен ТМД елдерінде **синтетикалық есірткілер** дегенде ең алдымен **спайстар**, **психоделиктер** (соль мен ЛСД) және **ингалянттар** түсініледі.

Есірткі қолданудың белгілері

- Есірткілер седативті әсерге ие, сондықтан оларды қолданудың алғашқы белгілерінің бірі – тәулік уақытына қарамастан пайда болатын ұйқышылдық. Сонымен қатар адамның сөйлеуі баяулайды немесе созылыңқы болады, реакциялары тежеледі, әңгіме барысында да байқауға болады, ал жалпы күйінде эйфория сезімі байқалады. Тіпті агрессивті немесе өте эмоциялық адам да опиоидтардың әсерінен тыныш, жұмсақ мінезді болып, қараңғы жерде оңаша қалуға тырысады.

Физикалық белгілері мыналар болуы мүмкін:

- терінің бозаруы (кейде жаралардың пайда болуы)
- жарық өзгергенде де өзгермейтін тарылған қарашықтар
- жүрек соғысының бұзылуы
- тыныс алудың жиі немесе ретсіз болуы
- тәбеттің жоғалуы
- ауырсыну сезімталдығының айтарлықтай төмендеуі
- рефлексстердің әлсіреуі немесе болмауы
- жыныстық құштарлықтың жоғалуы
- дене салмағының күрт азаюы
- көңіл-күйдің күрт ауытқуы — шектен тыс қуаныштан агрессияға дейін

Есірткі қолданудың салдары

- Ең алдымен зардап шегетін – бауыр, содан кейін организмнің барлық басқа жүйелері бұзыла бастайды. Зат алмасу процесі қалыптан шығып, өмірге қажетті барлық жүйелердің жұмысы нашарлайды. Адам ағзасына түсетін есірткінің сапасы қаншалықты төмен болса, оның бұзылу процесі соншалықты жылдам жүреді. Уақыт өте келе ми белсенділігі төмендеп, адам дұрыс ойлау қабілетін жоғалта бастайды, ал барлық бұл өзгерістер толық деградацияға алып келеді.
- ОЖЖ (орталық жүйке жүйесі) бұзылғандықтан, тәуелді адамдарда келесі белгілер байқалады:
- ойлау қабілетінің бұзылуы (көп жыл пайдаланатын нашақорлар қарапайым математикалық есептерді де шеше алмай қалады)
- назардың тұрақсыздығы
- жады көлемінің азаюы
- ұйқысыздық (кейбір нашақорлар зиянды затсыз мүлде ұйықтай алмайды)
- Сонымен қатар, мұндай адамдарда агрессияның күрт пайда болуы, ашушандық, тіпті себепсіз ашу-ыза байқалады. Олардың дүниетанымы тек өз тұлғасына бағытталады. Нашақорлар ешқандай авторитетті мойындамайды. Мұндай дүниені қабылдау — жағдайларды бағалау механизмінің өзгеруінен туындайтын құбылыс.

- Есірткі заттарын қолдану ағзаның иммундық қорғанысын әлсіретеді, бұл өз кезегінде түрлі инфекцияларға шалдығу қаупін арттырады (соның ішінде ВИЧ, гепатит, ЖИТС жұқтыру қаупі туралы айту орынды). Сонымен қатар, тамырлардың зақымдануы байқалып, қабынуларға, тромбоздарға және сепсиске әкелуі мүмкін.
- Адамда жиі суық тию, жүрек аурулары, әртүрлі грибоктық және паразиттік аурулар, дененің әр жерінде іріңді жаралар пайда болады. Әйелдерде етеккір циклы бұзылады, ал ер адамдарда емделмейтін импотенция дамуы мүмкін. Сондай-ақ есірткі қолдану бедеулікке алып келеді.

16 жаста

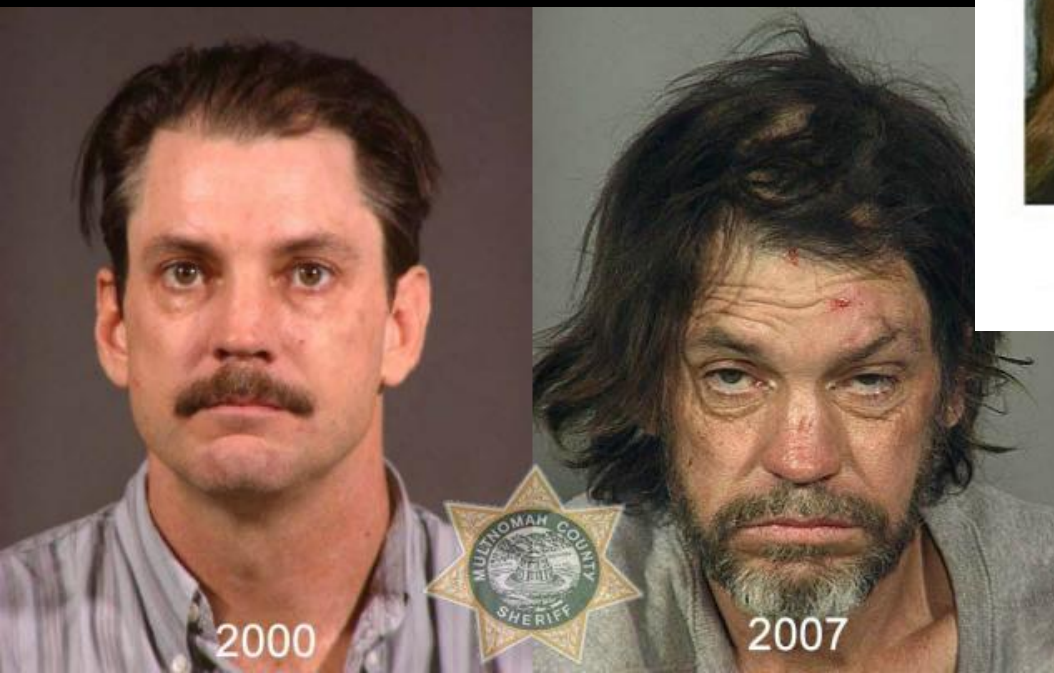
20 жаста

22 жаста

32 жаста

2000

2007

Артық дозалану

- *Артық дозаланудың белгілері:*
- қарашықтардың кеңеюі
- тахикардия (жүрек соғысының жиілеуі)
- қан қысымы мен пульстің күрт өзгеруі
- дене қызуының көтерілуі
- Сирек жағдайларда комаға түсуі мүмкін. Дегенмен синтетикалық есірткілерден артық дозаланудан өлім өте сирек кездеседі, ал жағдайлардың басым бөлігі уланудан емес, суицидтен болады.

Артық дозаланған жағдайда ағзаны есірткіден тазалау

- **Есірткі тәуелділігін емдеу кезінде детоксикация**
- Есірткі тәуелділігін емдеу барысында детоксикация барлық басқа процедуралардың міндетті құрамдас бөлігі болуы керек. Ағзадан зиянды заттардың жартылай шығарылмайынша, есірткінің зиянды әсері тоқтамайды.
- Дегенмен, ағзадағы зиянды заттардың концентрациясын төмендетудің бірнеше жолдары бар, соның ішінде үй жағдайында қолдануға болатын әдістер:
  - асқазан жуу (тек жақында қолданған жағдайда тиімді);
  - көп мөлшерде сұйықтық ішу;
  - сүт ішу;
  - сорбенттер қолдану.

- Бұл әдістер клиникалық жолмен қанды тазалаудың орнын толтыра алмайды, сондықтан қажет болған жағдайда дереу мамандарға жүгіну керек. Улану кезінде шай немесе кофе ішу мүлде ұсынылмайды – ОЖЖ (орталық жүйке жүйесі) және солай-ақ кернеулі күйде болады, ал бұл сергітетін сусындар жағдайды нашарлатуы мүмкін.

Есірткі тәуелділігін емдеу

- Есірткі заттарының мидың рецепторларымен тығыз байланыста болуы және зиянды заттардың ағза тіндерінде жиналуы тәуелділікті емдеуді өте қиын, кейде мүлде мүмкін емес жұмысқа айналдырады. Кейбір наркологтар мұндай науқастармен жұмыс істемеуді таңдайды, себебі емдеу жағдайды одан әрі нашарлатуы мүмкін. Дегенмен, әсіресе **соль** және **спайс** сияқты ең көп таралған синтетикалық есірткілерді қолданатын тәуелділерге мамандандырылған клиникалар бар.
- Емдеуді бастамас бұрын науқастағы созылмалы аурулар туралы ақпарат жиналады. Себебі терапия барысында олар шиеленісіп, ауыр асқынулар тудыруы мүмкін. Мысалы, ОЖЖ бұзылыстары бар адамдарда шизофрения дамуы жиі кездеседі (шамамен 30% жағдайда). Сонымен қатар, бұл ақпарат қанды тазалау үшін ең тиімді әдістерді таңдауға мүмкіндік береді.

- Анамнез жинау және алдын ала тексеруден өткеннен кейін ағзаны детоксикациялау жүргізіледі, ол келесі әдістер арқылы жүзеге асырылады:
- **Плазмаферез**
- **Гемосорбция**
- Бұл кезеңде жиі психотерапевтік немесе психиатриялық көмек көрсетіледі. Себебі есірткі тәуелділігін емдеу науқас үшін ауыр процесс болып табылады және оған жақындарының да, мамандардың да қолдауы қажет.
- Емдеудің соңғы кезеңі – **реабилитация**. Ол бірнеше айдан бірнеше жылға дейін созылуы мүмкін және әрдайым оң нәтиже бермейді. ОЖЖ қатты зақымданған, тұлға терең деградацияға ұшыраған жағдайларда қиындықтар туындайды. Негізгі проблема – бұрынғы нашакор өмірге жаңа ынта мен мағына таба алмайды.
- Міне, осы кезеңде науқасқа тек психологтар ғана емес, отбасылары да қолдау көрсетуі керек. Сол жақын адамдардың көмегімен ғана бұрынғы нашакордың денсаулығы қалпына келеді және ол өмірге қайта бейімделеді, әйтпесе ұзақ және ауыр психиатриялық емдеуге жолдануы мүмкін.

Статистикалық мәліметтер

1. Қазақстандағы тәуелділер саны

- 2024 жылғы 1 қаңтардағы деректер бойынша, Қазақстанда **108 722 адам** психоактивті заттардың әсерінен туындайтын психикалық және мінез-құлықтық бұзылыстармен есепте тұр.
- Оның ішінде **18 329 адам** тек есірткіге тәуелді.
- Тәуелділердің 91%-ы ер адамдар (16 817 адам), 9%-ы әйелдер (1 512 адам).
- 18–29 жас аралығындағы жасөспірімдер шамамен 15% құрайды (2 734 адам).

2. Тәуелділіктің түрлері

- 18 329 тәуелді адамнан: 6 080 адам (33,2%) — опиоидтарға тәуелді.
- 6 488 адам (35,4%) — каннабиоидтарға тәуелді.
- 798 адам (4,3%) — синтетикалық есірткіге тәуелді.

3. Қазіргі есеп

- 2025 жылғы деректер бойынша Қазақстанда шамамен **17 000 адам** есірткіге тәуелді ретінде диспансерлік есепте тұр.
- Алматы қаласында 2022 жылы 10 ай ішінде алғаш рет динамикалық есепке 797 адам қойылған.

4. Жасөспірімдердегі психикалық бұзылыстар

- 15–17 жас аралығындағы жасөспірімдерде психоактивті заттарды қолданудан туындайтын психикалық бұзылыстар бойынша алғашқы тіркелген жағдай 2022 жылы **100 000 балаға 11,8 жағдай** құраған.

5. Синтетикалық есірткі

- Ресми деректерге сәйкес, синтетикалық психоактивті заттарға тәуелді адамдар саны өсуде.
- Соңғы жылдары Қазақстанда синтетикалық есірткіні тәркілеу **100 есе** артқан.

Нашақорлықпен күрес

Нашақорлықпен күрес – бұл қоғам мен мемлекет үшін маңызды міндеттердің бірі. Есірткіге тәуелділіктің алдын алу, оның таралуын шектеу және тәуелділерге көмек көрсету бірнеше бағытта жүргізіледі:

1. Профилактика және ақпараттандыру

- Жастар арасында есірткі зияны туралы білім беру.
- Мектептерде және ЖОО-да психологиялық және құқықтық сабақтар өткізу.
- Ақпараттық науқандар арқылы қоғамды есірткі тәуекелдері туралы хабардар ету.

2. Құқықтық шаралар

- Есірткі өндірісі, тасымалы және сатылымына қарсы қатаң заңдар қолдану.
- Құқық қорғау органдары есірткі қылмыстарын анықтау және тоқтату үшін арнайы бағдарламаларды жүзеге асырады.
- Синтетикалық есірткіге қарсы операциялар мен тәркілеу жұмыстары.

3. Медициналық және психологиялық көмек

- Нашақорларға медициналық көмек көрсету, детоксикация жүргізу.
- Психотерапия және психиатриялық қолдау көрсету.
- Қайта әлеуметтік бейімдеу және реабилитация бағдарламалары.

Нашақорлықпен күрес

4. Қоғамдық және отбасы қолдауы

- Тәуелділердің әлеуметтік қорғанысын қамтамасыз ету.
- Жақын адамдардың моральдық қолдау көрсетуі емдеудің табысты болуына ықпал етеді.
- Қоғамда стереотиптер мен стигманы азайту арқылы тәуелділерді қабылдау мен интеграциялау.

5. Халықаралық ынтымақтастық

- Есірткі контрабандасына қарсы күресте көрші елдермен және халықаралық ұйымдармен серіктестік.
- Есірткіге қарсы зерттеулер мен тәжірибелерді бөлісу.

Қорытынды:

Нашақорлықпен күрес – кешенді және ұзақ мерзімді процесс. Ол тек құқық қорғау немесе медицина саласының ғана міндеті емес, қоғамның, отбасының және әрбір азаматтың қатысуын талап етеді.

В современном Казахстане

- Қазіргі уақытта Қазақстанда есірткі заттарының заңсыз айналымына қарсы күресті ҚР ІІМ Есірткі айналымына бақылау жөніндегі Бас басқармасы шекара қызметтері мен кеден органдарымен бірлесе жүзеге асырады.
- ІІМ деректері бойынша, 2025 жылы елден **4 тоннадан астам әртүрлі есірткі заттары** тәркіленген, оның ішінде шамамен **476 кг синтетикалық есірткі**. Сондай-ақ есірткіге байланысты **18 ұйымдасқан қылмыстық топтың** әрекеті тоқтатылған.
- 1999 жылы Үкімет тарапынан «Есірткі заттарын теріс қолдануға және олардың заңсыз айналымына кешенді қарсы шаралар» атты федералдық мақсатты бағдарлама қабылданған, ол қазіргі уақытқа дейін өз әрекетін жалғастырып келеді және келесі бағыттарды қамтиды:
  - есірткі таралуын шектеу шаралары;
  - БАҚ пен әлеуметтік институттар арқылы антинаркотикалық насихат;
  - алдын алу шаралары.
- Ресми деректерге сәйкес, қазіргі уақытта диспансерлік есепте **17 мыңнан астам тәуелді адам** тіркелген. Дегенмен ІІМ өкілдерінің айтуынша, есірткіні пайдаланатын адамдардың нақты саны ресми деректерден **10 есе көп болуы мүмкін**.
- Денсаулық сақтау министрінің сөзінше, соңғы жылдары опиоидтарға тәуелділер саны азайған, алайда синтетикалық стимуляторларға немесе аралас қолдануға тәуелділер саны артқан.
- Күрес шараларына тек қана құқық қорғау қызметі емес, сонымен қатар профилактика да кіреді: мысалы, 2023–2024 жылдарға арналған кешенді жоспар аясында мектеп оқушылары арасында синтетикалық есірткі қолдану бойынша скрининг жүргізу жоспарланған.

«Болжамдар»

- Болжамдар көңіл көншітпейді, әсіресе коронавирус пандемиясы жағдайында. Қысқа мерзімді перспективада есірткі нарығындағы тұрақсыздық есірткіні қауіпті жолдармен қолданудың өсуіне және жаңа стратегиялық кедергілердің пайда болуына әкелуі мүмкін. Есірткі қолданушылар жеке бақылаудың салдарын жеңу үшін даркнетті жиі пайдаланады, ал есірткіні пошта арқылы жеткізу одан да танымал болмақ.

- Мысалы, пошта қызметін пайдалана отырып есірткі таратылуы тоқтаған жоқ, ал ЕС елдерінде оның көлемі артты. Қылмыскерлер тауарды жасыру үшін қалыптасқан жағдайды пайдаланды, мысалы, қолғаптар, маскалар және қолды дезинфекциялау құралдары сияқты тауарларға сұраныстың өсуін, себебі олар осы тауарларға шекаралық бақылаудың әлдеқайда жеңіл болатынына үміттенді. Мысалы, 2020 жылғы сәуірде Ұлыбританиядағы шекаралық бақылау маска партиясына жасырылған **14 кг кокаинді** анықтады.
- «Бүгінгі таңда қоғамдық тәртіпті қорғауға оперативтік назардың бір бөлігінің ауысуына байланысты, ауыр қылмыстық әрекеттерге қатысқан ұйымдасқан қылмыстық топтармен (ҰҚТ) күресу үшін қажетті полиция құрамының саны уақытша азайды. Барлық құқық қорғау органдарының мақсаты – есірткі өндірісі мен айналымымен айналысатын жоғары тәуекелді ҰҚТ және олардың басшыларына қарсы іздестіру және жою жұмыстарын төмендетпеу болып табылады».

Дереккөздер

- 1) <https://ru.wikipedia.org/wiki/Опиат>
- 2) <https://sairon.ru/narkotik/sinteticheskie-narkotiki>
- 3) <https://centrreabilitacii.ru/blog/narkomaniya-i-narkotiki-opiaty/>
- 4) https://ru.wikipedia.org/wiki/История_наркотиков
- 5) https://мвд.рф/mvd/structure1/Glavnie_upravlenija/gunk/родителям-и-детям/это-должен-знать-каждый/какие-виды-наркотиков-существуют
- 6) <https://ria.ru/20200215/1564813933.html>
- 7) https://lawvopros.ru/statistika-narkomanii-2020.html#_2020-13
- 8) <https://rg.ru/2020/06/28/kak-pandemiia-povliiala-na-oborot-narkotikov-v-rossii-i-v-mire.htm>

Презентацияны жасаған:
Халықаралық білім беру корпорациясы
Әлеуметтік даму департаменті
И.И. Хаджиев